

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Özel Eğitimde Disiplinlerarası Çalışmalar Özel Sayısı 2024, s. Ö2: 75-102

Özel Eğitim Okul Yöneticilerinin Roller ve Dinamikleri:
Sistemik Bir İnceleme

The Roles and Dynamics of Special Education School Administrators:
A Systematic Review

Mustafa TAKTAK

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi ABD,

Asst. Prof, İstanbul University,

Faculty of Health Sciences, Department of Child Development

mtaktak@gelisim.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2784-1574

DOI: 10.56720/mevzu.1581206

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 7 Kasım / November 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 8 Aralık / December 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Özel Sayı / Special Issue

Atf / Citation: Taktak, Mustafa. "Özel Eğitim Okul Yöneticilerinin Roller ve Dinamikleri: Sistemik Bir İnceleme". *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, Ö2: Özel Eğitimde Disiplinlerarası Çalışmalar Özel Sayısı (Aralık 2024): 75-102.
<https://doi.org/10.56720/mevzu.1581206>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC 4.0

Öz

Bu araştırma, Türkiye'deki özel eğitim yöneticileri üzerine yapılmış lisansüstü tezleri tematik bir çerçevede analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada YÖKTEZ veri tabanından erişilen 41 tez incelenmiş¹; tezlerin profil özellikleri, yayımlandıkları üniversiteler, kullanılan veri toplama araçları, ana temalar, amaçlar ve sundukları öneriler doğrultusunda sistemik bir değerlendirme yapılmıştır. Bulgular, özel eğitim yöneticileriyle ilgili çalışmalarda liderlik davranışları, mesleki yeterlilik, yönetsel sorunlar, iş doyumunu, örgütsel bağlılık ve mevzuat gibi başlıkların öne çıktığını göstermektedir. Tezlerin çoğunlukla yüksek lisans düzeyinde olduğu ve büyük oranda nicel araştırma yönteminin tercih edildiği tespit edilmiştir. Çalışmaların amaçları beş ana tema altında toplanmıştır. Uygulayıcılara yönelik en yaygın öneriler arasında, yöneticilerin kendilerini ve paydaşlarını geliştirecek hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesi yer alırken, araştırmacılara farklı örneklem ve yöntemlerle yeni çalışmalar yapmaları önerilmektedir. Politika yapıcılara ise, özel eğitime yönelik sade ve anlaşılır bir mevzuatın oluşturulması, güncel yasal düzenlemeler yapılması ve çalışanların özlük haklarına ilişkin düzenlemelerin kurum yöneticilerine bırakılmaması gerektiği tavsiye edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim, Yönetici, Müdür, İdareci, Sistemik Derleme.

Abstract

This This study aims to analyse the postgraduate theses on special education administrators in Turkey in a thematic framework. In the study, 41 theses accessed from the YÖKTEZ database were analysed; a systematic evaluation was made in line with the profile characteristics of the theses, the universities where they were published, the data collection tools used, the main themes, the aims and the suggestions they presented. The findings show that leadership behaviours, professional competence, managerial problems, job satisfaction, organisational commitment and legislation are the most prominent topics in studies on special education administrators. It was determined that the theses were mostly at master's level and quantitative research method was

¹ Ek -1'de araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tezler verilmiştir.

preferred to a great extent. The aims of the studies were categorised under five main themes. The most common suggestions for practitioners include organising in-service trainings for administrators to improve themselves and their stakeholders, while researchers are advised to conduct new studies with different samples and methods. Policy makers, on the other hand, are advised to create a simple and comprehensible legislation for special education, to make up-to-date legal arrangements and not to leave the arrangements regarding the personal rights of employees to the managers of the institutions

Keywords: Special Education, Manager, Director, Administrator, Systematic Review.

1. Giriş

Eğitim sistemleri, bireylerin farklılaşan gereksinimlerine yanıt verebilmek amacıyla sürekli evirilmekte olan bir süreçtir. Özellikle özel gereksinimli bireylerin eğitimi gibi karmaşık ve özelleşmiş alanlarda daha belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Özel eğitim, bireylerin öğrenme kapasiteleri, yetenekleri ve gereksinimlerine göre bireyselleştirilmiş ve esnek bir eğitim yaklaşımı gerektirir. Öğretmenlerin bu süreçteki rolleri hayati olsa da, eğitim yöneticilerinin desteği olmadan başarıya ulaşmak oldukça zordur.² Özel eğitim kurum yöneticileri, yalnızca kurumsal işleyişi yönetmekle kalmaz, aynı zamanda özel gereksinimli bireylerin öğrenme süreçlerini destekleyecek stratejileri belirlemek ve bu stratejileri etkin bir şekilde uygulamakla da yükümlüdür. Bu yöneticilerin öğretmenler, aileler ve diğer paydaşlar arasında köprü görevi görmeleri, özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarına uygun eğitim ortamlarının oluşmasını sağlar.³ Bu bağlamda, özel eğitim kurum yöneticilerinin sadece eğitim bilimleri alanında değil, aynı zamanda psikoloji, rehabilitasyon, sosyal hizmetler ve tıbbi bilimler gibi disiplinler arası bilgi birikimine sahip olmaları kritik öneme sahiptir. Bu geniş bilgi tabanı, onların genel eğitim yöneticilerine kıyasla daha kapsamlı bir yetkinlik alanına sahip

² Beyza Himmetoğlu vd., "Özel eğitim öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunların çözümünde okul yöneticilerinin rolü", *Trakya Eğitim Dergisi* 12/3 (2022), 1597-1618.

³ Soner Doğan - Osman Koçak, "Okul yöneticilerinin sosyal iletişim becerileri ile öğretmenlerin motivasyon düzeyleri arasındaki ilişki", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi* 20/2 (2014), 191-216.

olmalarını zorunlu kılar ve bu da özel eğitim yöneticiliğinin çok boyutlu yapısını gözler önüne serer.⁴

Özel eğitim kurum yöneticileri, bireysel öğrenme planlarının hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi süreçlerinde aktif bir rol oynar; ancak bu süreçlerde karşılaşılan en büyük zorluklardan biri, multidisipliner işbirliklerinin yetersiz olmasıdır.⁵ Psikologlar, terapistler, sosyal hizmet uzmanları ve tıbbi profesyonellerle yapılan işbirliklerinin güçlü olmaması, özel eğitimde bireylerin gereksinimlerine uygun çözümler sunulmasını zorlaştırabilir. Oysaki özel gereksinimli bireylerin eğitimi multidisipliner bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, yöneticilerin, öğretmenler ve diğer uzmanlar arasında sağlıklı ve etkili işbirlikleri geliştirmesi gerekmektedir. Bu işbirlikleri, sadece bireylerin akademik başarılarını artırmakla kalmaz, aynı zamanda onların sosyal, duygusal ve psikolojik gelişimlerine de önemli katkılar sağlar.⁶ Özel eğitim kurum yöneticilerinin, öğrencilerin gelişim süreçlerine rehberlik etmelerinin yanı sıra, eğitim kurumlarında multidisipliner bir yaklaşımın hayata geçirilmesinde oynadıkları rol oldukça büyüktür. Ayrıca bu yöneticilerin, yalnızca öğrenci gelişimini desteklemekle kalmayıp, kurumsal politika ve stratejilerin belirlenmesinde de önemli bir aktör haline gelmeleri, onların liderlik rollerinin ne kadar geniş bir sorumluluk alanına sahip olduğunu göstermektedir. Bu da özel eğitimde liderliğin, klasik okul yöneticiliğinden daha karmaşık ve geniş kapsamlı bir yapıya sahip olduğunu ortaya koyar.⁷

⁴ Muzaffer Görgülü, *Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Yöneticilerin Okulu Yönetme Yeterlikleri* (İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2016).

⁵ Hasan Hüseyin Selvi, *Özel Eğitim Kurumlarında Yönetimsel Sorun Analizi* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016).

⁶ Mehmet Tabak, *Okul İdarecileri ve Özel Eğitim Öğretmenlerinin Özel Eğitim Programlarının Uygulanmasında İdareci-Öğretmen İşbirliğine Yönelik Görüşleri* (Edirne: Trakya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2021).

⁷ Özlem Alagözoğulları, *Özel Eğitim Okullarında Görev Yapan Okul Yöneticileri ve Özel Eğitim Öğretmenlerinin Çokkültürlü Yeterlik Algıları* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2024).

1.1. Özel Eğitimde Okul Yöneticilerinin Rolü

Özel eğitim, bireylerin farklı gelişimsel ve öğrenme ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde düzenlenen bir eğitim modelidir.⁸ Bu süreçte okul yöneticilerinin rolü, hem öğrencilerin eğitim-öğretim sürecinde başarılı olmasını sağlamak hem de öğretmenlerin ve diğer okul personelinin ihtiyaçlarını karşılamaktır. Okul yöneticileri, özel eğitimde öğrenci, veli, öğretmen ve toplum arasındaki koordinasyonu sağlamak gibi çok yönlü bir rol üstlenirler. Bu bağlamda, özel eğitimin etkinliği büyük ölçüde okul yöneticilerinin tutumlarına, stratejilerine ve liderlik becerilerine bağlıdır.⁹ Öncelikle, okul yöneticilerinin özel eğitim alanında önemli bir politika belirleme rolü vardır. Yöneticiler, okulun fiziksel ve pedagojik altyapısını, özel eğitim öğrencilerinin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde organize etmek zorundadır. Bu, okulun bina yapısının, teknolojik donanımının ve eğitim materyallerinin engelli öğrencilerin kullanımına uygun hale getirilmesi anlamına gelir. Örneğin, görme engelli öğrenciler için Braille yazısı kullanan materyallerin sağlanması, işitme engelli öğrenciler için işaret dili destekli eğitim kaynaklarının oluşturulması gibi düzenlemeler yöneticilerin sorumluluğundadır. Bu tür uygulamalar, yöneticilerin engelli bireylerin eğitim haklarını güvence altına almalarına ve eğitim ortamlarını daha erişilebilir hale getirmelerine yardımcı olur.¹⁰ Ayrıca, yöneticilerin, engelli bireylerin eğitim sürecine katılımını artıracak çevre düzenlemelerini yapmaları gerekmektedir. Bu noktada, fiziksel engellerin kaldırılması ve uygun eğitim materyallerinin sağlanması, öğrencilerin eğitim hayatına aktif katılımını destekleyecektir.

Yöneticilerin bir diğer önemli sorumluluğu, öğretmenlerin mesleki gelişimini desteklemektir. Özel eğitim öğretmenlerinin, sürekli olarak

⁸ Ayşegül Ataman, *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş* (Ankara: Gündüz Yayınevi., 2009).

⁹ Adem Boyraz, *Özel eğitim okul müdürlerinin liderlik stillerinin okul kültürü ve iklimine etkisi* (İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018).

¹⁰ Özlem Tiryakioğlu, *Rehberlik ve araştırma merkezi müdürlerinin özel eğitim bölümünün sorunlarını algılamaları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) (Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009).

yenilenen bilgiler ve yöntemlerle desteklenmeleri gerekmektedir.¹¹ Okul yöneticileri, bu bağlamda öğretmenlere yönelik profesyonel gelişim programlarını organize etme görevini üstlenmelidir. Bu programlar, öğretmenlerin eğitimde en iyi uygulamaları öğrenmelerini ve güncel pedagojik yaklaşımlar konusunda bilgi sahibi olmalarını sağlamak için kritik öneme sahiptir. Ayrıca, öğretmenlerin motivasyonunu artırarak, özel eğitim alanındaki zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olmak, yöneticilerin sorumlulukları arasında yer alır. Bu kapsamda yöneticiler, öğretmenlerle düzenli olarak geri bildirim toplantıları yaparak, onların iş yükünü hafifletici stratejiler geliştirmeli ve işbirliği ortamını güçlendirmelidir.¹²

Özel eğitimde okul yöneticilerinin bir diğer önemli rolü, veli ve topluma etkin bir işbirliği içinde olmaktır. Özel eğitimde, öğrencilerin eğitim sürecine ailelerin aktif katılımı büyük bir önem taşır. Bu bağlamda yöneticiler, velilere yönelik bilgilendirme toplantıları düzenleyerek, çocuklarının eğitimi hakkında onları bilgilendirmeli ve bilinçlendirmelidir. Ailelerin, çocuklarının eğitim süreçlerine katılımlarını teşvik eden etkinlikler düzenlemek, okul yöneticilerinin önemli görevlerinden biridir.¹³ Ayrıca, toplumdaki diğer paydaşlarla işbirliği yaparak, özel eğitim öğrencilerinin toplum içinde aktif ve üretken bireyler olarak yetişmelerini sağlayacak projeler geliştirilmelidir. Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yaparak, engelli bireylerin sosyal yaşamda daha fazla yer almalarını sağlamak amacıyla projeler yürütülebilir. Bu tür işbirlikleri, özel eğitim öğrencilerinin sosyal becerilerini geliştirmelerine ve toplumsal uyum süreçlerine katkıda bulunur.¹⁴

¹¹ Elif Tekin İftar vd., "Özel eğitim öğretmenlerinin bilimsel-dayanaklı uygulamalara ilişkin bilgileri, deneyimleri ve mesleki gelişim gereksinimleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* 58 (2023), 3209-3235.

¹² Tahsin Yılmaz, *Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Görev Yapan Müdürlerin Liderlik Davranışlarının Öğretmen Algısına Göre Değerlendirilmesi*" İstanbul ili Anadolu Yakası Örneği" (İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2015).

¹³ Fatih Aydoğdu - Durmuş Kılıç, "Sınıf, okul öncesi ve özel eğitim öğretmenlerinin aile katılımına ilişkin tutumlarının incelenmesi", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/1 (2016), 265-274.

¹⁴ Muzaffer Görgülü, *Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Yöneticilerin Okulu Yönetme Yeterlikleri* (İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2016).

Özel eğitim alanındaki okul yöneticileri, yalnızca yönetsel işlevlerden sorumlu olmayıp aynı zamanda engelli bireylerin haklarını koruyan ve eğitimde fırsat eşitliğini sağlamakla yükümlü etik liderler olarak da önemli bir rol oynar.¹⁵ Bu sorumluluk, yöneticilerin tüm öğrenciler için kapsayıcı bir okul iklimi oluşturmalarını gerektirir.¹⁶ Engelli öğrencilerin akademik başarılarının yanı sıra sosyal ve duygusal gelişimlerine de katkı sağlayacak nitelikli eğitim ortamları yaratmak, bu liderlik anlayışının temel bir parçasıdır. Bu doğrultuda, yöneticiler, çeşitlilik ve kapsayıcılık politikalarını etkin bir şekilde uygulayarak her öğrencinin potansiyelini en üst düzeyde gerçekleştirmesi için uygun koşulları sağlamak durumundadır.¹⁷ Yöneticilerin aynı zamanda, özel eğitim politikalarının tüm öğrencilerin ihtiyaçlarını gözeterak düzenlenmesi ve uygulanması süreçlerinde aktif bir rol üstlenmeleri beklenir.¹⁸ Bu bağlamda, özel eğitim yöneticilerinin rolü oldukça kapsamlıdır; yöneticiler, okulun fiziksel ortamından pedagojik uygulamalara kadar geniş bir alanda sorumluluk taşır. Yöneticiler, öğretmenler ve öğrenciler arasındaki dinamikleri dikkate alarak, her iki grubun da eğitim sürecinde başarılı olmasını sağlayacak stratejiler geliştirmelidir. Ayrıca, okul yöneticilerinin, engelli bireylerin toplumsal kabulünü artırmak için aileleri sürece dâhil eden projeler geliştirmesi, özel eğitimin başarısını olumlu yönde etkileyen önemli bir unsurdur.¹⁹ Okul yöneticilerinin paydaşları üzerindeki bunca etkisi ve önemi göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’de özel eğitim yöneticiliği üzerine yapılmış bilimsel çalışmaların sınırlı olması, alandaki bilgi boşluğunu derinleştirmekte ve etkili yönetim uygulamalarının geliştirilmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, Türkiye’deki özel eğitim okul yöneticilerinin

¹⁵ Sevil İmert, *Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerindeki Yöneticilerin Öğretmenlerle İletişim Düzeyleri ile Etik Liderlikleri Arasındaki İlişki* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019).

¹⁶ Âdem Boyraz, *Özel Eğitim Okul Müdürlerinin Liderlik Stillerinin Okul Kültürü ve İklimine Etkisi*. (İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018).

¹⁷ Özlem Alagözoğulları, *Özel Eğitim Okullarında Görev Yapan Okul Yöneticileri ve Özel Eğitim Öğretmenlerinin Çokkültürlü Yeterlik Algıları* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2024).

¹⁸ Ahmet Kocaman, *Özel Eğitim Okul Yöneticilerinin Karşılaştıkları Sorunların İncelenmesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2015).

¹⁹ Muzaffer Görgülü, *Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Yöneticilerin Okulu Yönetme Yeterlikleri* (İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2016).

karşılaştıkları zorluklar ve liderlik rolleri üzerine daha fazla araştırma yapılması büyük bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Lisansüstü tezlerin analizi, bu boşluğun giderilmesi açısından değerli bir veri kaynağıdır; bu tezler, akademik bilgi birikimine katkıda bulunarak özel eğitim yönetimi alanında hem teorik hem de uygulamaya yönelik önemli sonuçlar sunabilir. Özel eğitim yöneticilerinin karşılaştıkları yapısal zorluklar, bu zorluklara yönelik geliştirdikleri stratejiler ve liderlik stillerinin incelenmesi, mevcut uygulamaların gözden geçirilmesi ve iyileştirilmesi için kritik veriler sağlamaktadır. Bu çalışma, Türkiye'deki özel eğitim yöneticileri hakkında yapılmış lisansüstü tezleri sistemik bir şekilde inceleyerek, engelli bireylerin eğitimine yönelik uygulamaların daha etkili hale getirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de özel eğitim okul yöneticilerini ele alan Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanlığı Yayın ve Dokümantasyon Dairesi Tez Merkezindeki tüm lisansüstü tezleri analiz etmektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Özel eğitim okul yöneticilerine yönelik lisansüstü tezlerin genel profili (Yayın tarihi/türü/araştırma yöntemi) nasıldır?
2. Özel eğitim okul yöneticileri hakkında yapılan lisansüstü tezlerin odaklandığı üniversiteler hangileridir?
3. Özel eğitim okul yöneticileri üzerine yazılan lisansüstü tezlerde hangi temel konular incelenmiştir?
4. Özel eğitim okul yöneticileriyle ilgili yapılan lisansüstü tezlerin temel amaçları nelerdir?
5. Özel eğitim okul yöneticileri üzerine yapılan lisansüstü tezlerin sonuçlarına bağlı olarak uygulayıcılar, araştırmacılar ve politika yapıcılar için hangi öneriler sunulmaktadır?

2. Yöntem

Bu çalışma, nitel bir araştırma yöntemi olan sistemik derleme yaklaşımıyla yapılandırılmıştır. Sistemik derlemeler, farklı kaynaklardan

elde edilen bulguların sistematik ve şeffaf bir biçimde analiz edilmesini ve görselleştirilmesini sağlayan güçlü bir yöntemdir.²⁰ Bu yaklaşım, yalnızca mevcut literatürü derinlemesine incelemekle kalmaz, aynı zamanda literatürdeki bilgi boşluklarını belirleyerek gelecekteki araştırmalara yön vermek için de etkili bir araç olarak kullanılmaktadır.²¹ Aşağıda, Higgins ve Green²² tarafından önerilen sistematik inceleme adımları çerçevesinde izlenen süreçler ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

a) Araştırmanın amacının tanımlanması

Türkiye'deki lisansüstü tezlerde özel eğitim okul yöneticileriyle ilgili yapılan araştırmaların sistematik olarak incelenmesi

b) Dâhil etme ve hariç tutma kriterlerine karar vermek

- Yöktez'de yayınlanan ve erişime açık olan tezler
- Eğitim alanında yapılmış tezler
- 1 Ekim 2024 tarihine kadar yapılan lisansüstü tezler

c) Arama terimlerini belirleme

YÖK Tez veri tabanında, "özel eğitim" ile "yönetici," "müdür" ve "idareci" terimleri tez başlıkları kategorisinde taranmıştır.

d) İncelemeye dâhil edilecek çalışmaların belirlenmesi

Toplam 40 lisansüstü tez çalışması

e) Analizin yapılması ve sonuçların sunulması

Bu çalışmada inandırıcılığı sağlamak için YÖKTEZ veri tabanından erişilen tezler sistematik bir yaklaşımla incelenmiş ve bulgular literatürle desteklenmiştir. Tutarlılık açısından, veri toplama ve analiz süreçleri ayrıntılı şekilde raporlanmış, her adım izlenebilir kılınmıştır. Ayrıca, incelenen 41 çalışmanın künyeleri çalışmanın sonunda eklenerek şeffaflık artırılmıştır.

2.1. Kaynakların Belirlenmesi

²⁰ Ann Oakley, "Social Science and Evidence-Based Everything: The Case of Education", *Educational Review* 54/3 (Kasım 2002), 277-286.

²¹ Philip Hallinger, "Surfacing a Hidden Literature: A Systematic Review of Research on Educational Leadership and Management in Africa", *Educational Management Administration & Leadership* 46/3 (Mayıs 2018), 362-384.

²² Julian Pt Higgins - Sally Green (ed.), *Cochrane Handbook for Systematic Reviews of Interventions: Cochrane Book Series* (Wiley, 2008).

Bu çalışmada, Ekim 2024 tarihi itibarıyla Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanlığı Yayın ve Dokümantasyon Dairesi Tez Merkezi veri tabanı kullanılarak eğitim ve öğretim alanında yayımlanmış lisansüstü tezler incelenmiştir. Bu incelemede, özel eğitim ile yönetici, müdür ve idareci terimleri, tez başlıkları kategorisinde yer alan çalışmalar olarak belirlenmiştir. Tezlerin eğitim alanıyla ilgili olmasına ve YÖKTEZ arşivinde erişilebilir olmasına özen gösterilmiştir; bu süreçte enstitüler ve anabilim dalları arasında herhangi bir ayırım yapılmamıştır. Ancak, erişim kısıtlamaları nedeniyle bir tez değerlendirmeye alınamamış, bu durum çalışmanın sınırlılıkları arasında yer almıştır. Nihayetinde, araştırmaya dâhil edilen toplam 40 lisansüstü tez belirlenmiştir.²³

2.2. Veri Analizi

Bu çalışmada tezler, betimsel bir yaklaşım çerçevesinde belge analizi yapılarak incelenmiş ve veriler betimsel analiz ile içerik analizi yöntemleriyle çözümlenmiştir. Tezlerin genel özelliklerine dair veriler betimsel analiz yöntemiyle, içerik özelliklerine dair veriler ise içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizinde, benzer veriler belirli kavramlar ve temalar doğrultusunda gruplanarak düzenlenmiş ve yorumlanmıştır.²⁴ Betimsel analizde elde edilen veriler üzerinden frekans hesaplamaları yapılırken, içerik analizinde önce kodlama işlemi ardından temalandırma süreci uygulanmıştır. Tezler, detaylı bir şekilde gözden geçirilmiş ve elde edilen veriler bir Excel dosyasına kaydedilmiştir. Ayrıca, kelime bulutunun oluşturulmasında, ilgili lisansüstü tezlerinin başlıkları ve anahtar kelimeleri kullanılarak bir Excel raporu hazırlanmıştır. Bu rapor aracılığıyla, özel eğitim ile ilişkilendirilen değişkenler belirlenmiş ve ardından bu değişkenlerin tekrarlanan değerleri hesaplanmıştır. Sonuç olarak, elde edilen bulgular Microsoft Excel ve WordArt programları kullanılarak görsel biçimde sunulmuştur.

²³ Araştırma kapsamında ele alınan tezler çalışma sonunda ek olarak künyeleriyle birlikte verilmiştir.

²⁴ Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (Ankara: Seçkin, 2016).

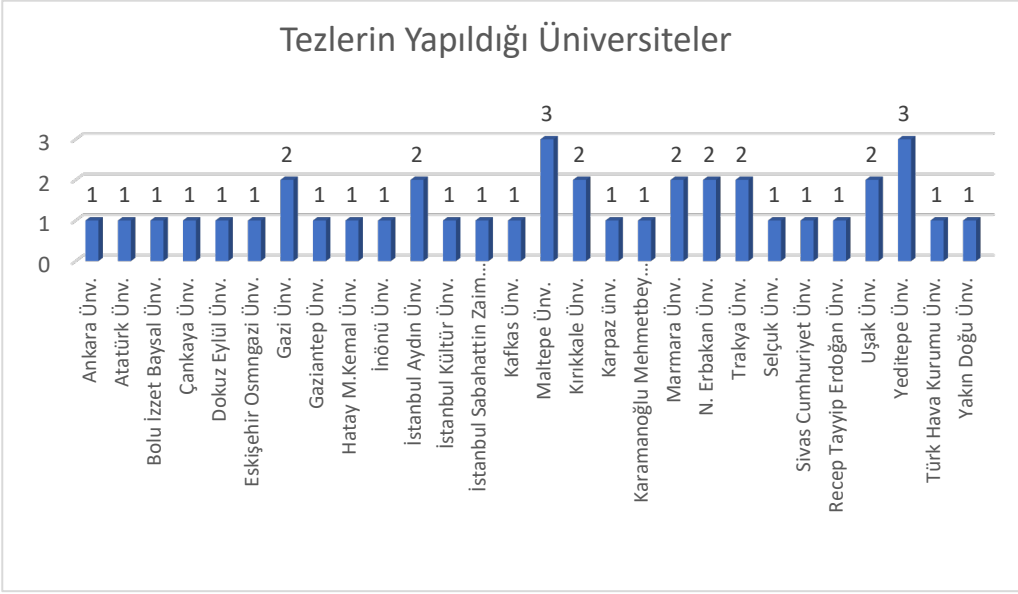
3. Bulgular

Bu çalışmanın bulguları, Türkiye'deki özel eğitim okul yöneticilerini ele alan YÖK Tez'deki tüm lisansüstü tezleri beş ana başlık altında ele alınmıştır: (1) Araştırmaların genel profili, (2) araştırmaların odaklandığı üniversiteler, (3) ele alınan konular, (4) araştırmaların hedefleri ve (5) araştırma sonuçlarına dayanan öneriler. Bu başlıklar, araştırmacının amacına hizmet ederek, özel eğitim okul yöneticileriyle ilgili mevcut araştırma eğilimlerini ve boşluklarını açığa çıkarmaktadır. Özellikle, tezlerin metodolojik yaklaşımlarını, akademik katkı sağlayan üniversiteleri, ele alınan temaları, araştırma amaçlarını ve elde edilen sonuçlara yönelik pratik tavsiyeleri belirlemek, alanın daha iyi anlaşılmasına ve ilerletilmesine yönelik önemli bir çerçeve sunmaktadır. Tablo 1'de incelenen çalışmaların araştırmacının yayınlanma tarihine, türüne ve yöntemine göre sınıflandırılması gösterilmektedir.

Tablo 1. Lisansüstü Tezlerin Profilleri

Yayın Tarihi	1992-2000	2001-2010	2011-2020	2021-2024	Toplam
<i>f</i>	6	2	28	4	40
Yayın türü	Yüksek Lisans		Doktora		
<i>f</i>	37		3		40
Araştırmayöntemi	Karma	Nicel	Nitel		
<i>f</i>	1	23	16		40

Tablo 1'de görüldüğü gibi Türkiye'deki özel eğitim okul yöneticilerini ele alan lisansüstü tezlerin en çok 2011 ile 2020 yılları arasında yapıldığı görülmektedir. Araştırmaların en çok yüksek lisans düzeyinde nicel yöntemle yapıldığı görülmektedir. Tablo 2'de ise lisansüstü tezlerin yapıldığı üniversiteler gösterilmiştir.

Türkiye'deki özel eğitim okul yöneticileriyle ilişkili lisansüstü tezler, toplamda 28 farklı üniversitede gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların en yoğun olarak Maltepe Üniversitesi (f3) ve Yeditepe Üniversitesi (f3) gibi kurumlar bünyesinde yapıldığı gözlemlenmektedir. Şekil 1'de, çalışma kapsamında ele alınan lisansüstü tezlerde incelenen ilişkili konuların kelime bulutu sunulmuştur.

Şekil 1. Lisansüstü tezlerde ele alınan konuların kelime bulutu

Şekil 1'de görüldüğü üzere, özel eğitim okul yöneticileriyle ilgili yapılan lisansüstü araştırmalarda en sık ele alınan kavram, "liderlik davranışları" olmuştur (f15). Bununla birlikte, bazı lisansüstü tezlerde "mesleki yeterlilik"(f5), "yönetimsel sorunlar"(f5), "iş doyumu"(f4), "Örgütsel bağlılık"(f4), ve "mevzuat"(f3) gibi değişkenlerin de yoğun bir şekilde incelendiği görülmektedir. Tablo 3 ise, yapılan lisansüstü tezlerin amaçlarını detaylı bir şekilde incelemektedir.

Tablo 3. Lisansüstü tezlerin amaçları bakımından analizi

Tema ve Alt Temalar	f	İlgili Araştırmalar
Tema 1: Yönetici Davranışları ve liderlik		
Alt Tema: Liderlik stilleri	8	Aksüt, 1997; Aygün, 2018; Bilgin, 2018; Boyraz, 2018; Çalışkan, 2009; Dağlı, 2019; Demir, 2019; Yanuk, 2018.

• <i>Alt Tema:</i> Çatışma yönetimi ve liderlik stratejileri	7	Arslan, 2019; Aydın, 2022; Çevik, 2022; Erdemir, 2020; Öztürk, 2022; Özdemir, 2023; Özkubat, 2013.
Tema 2: Yönetici Yeterlilikleri ve Karşılaşılan Zorluklar		
• <i>Alt Tema:</i> Yönetici yeterliliklerinin incelenmesi	7	Aksüt, 1997; Arslan, 2019; Çelik, 2000; Didin, 2014; İmert, 2019; Karabörk, 2018; Şişman, 2004.
• <i>Alt Tema:</i> Karşılaşılan zorluklar ve çözümler	7	Aydoğan, 2018; Dursunoğlu, 2021; Görgülü, 2016; Kocaman, 2015; Selvi, 2016; Yıldız, 2021; Yazgan, 2015.
• <i>Alt Tema:</i> Yönetici ve öğretmen görüşlerine göre mevzuat	4	Buğday, 2020; Karabörk, 2018; Paça, 2023; Tiryakioğlu, 2009.
Tema 3: Yöneticilerin Motivasyonu ve İş Doyumu		
• <i>Alt Tema:</i> Yöneticilerin motivasyon düzeyleri	5	Baka, 2023; Buğday, 2020; Delen, 2014; Yanık, 2018; Yıldız, 2021
• <i>Alt Tema:</i> İş Doyumu ve liderlik algıları	5	Akbaş, 2016; Aksüt, 1997; Karabörk, 2018; Yaman, 2015; Yıldız, 2021.
• <i>Alt Tema:</i> Psikolojik dayanıklılık	2	Baka, 2023; Yılmaz, 2015
Tema 4: Eğitim Programları ve Yönetici Algıları		
• <i>Alt Tema:</i> Eğitim programlarının uygulanması	4	Erdoğan, 2003; Güçlü, 2005; Tabak, 2021; Üstün, 2018.
• <i>Alt Tema:</i> Program okuryazarlığı ve yöneticilerin bakış açıları	6	Aygün, 2022; Dağlı, 2019; Hocalar, 2018; Karakurt, 2019; Kılıç, 2011.
• <i>Alt Tema:</i> Özel eğitimde rehberlik ve psikolojik danışmanlık		Yazgan, 2015; Paça, 2023
Tema 5: İletişim ve Etkileşim		
• <i>Alt Tema:</i> Yönetici ve öğretmen iletişim	3	Dursunoğlu, 2021; Karabörk, 2018; Soyalan, 2022
• <i>Alt Tema:</i> Öğretmen ve yöneticiler arasındaki iş birliği	3	Didin, 2014; İmert, 2019; Tabak, 2021.
• <i>Alt Tema:</i> Çok kültürlü yeterlik ve liderlik algıları	2	Alagözoğulları, 2024; Tiryakioğlu, 2009

Araştırma kapsamında değerlendirilen lisansüstü tezlerin amaçları, beş tematik başlık altında gruplandırılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, en yaygın amaç, "Özel okul yöneticilerinin karşılaştıkları zorlukların ve yeterliliklerinin" araştırıldığı çalışmalar olmuştur (f18). Benzer şekilde, ilgili çalışmaların bir kısmı, "Okul yöneticilerinin liderlik stilleri ve davranışları" üzerine

odaklanmıştır (f9). Araştırmacılar tarafından sıklıkla ele alınan diğer konular ise "Yöneticilerin motivasyonu ve iş doyumunu" ile "Yöneticilerin iletişim ve etkileşimi" başlıkları altında yer almaktadır. Tablo 4, araştırma kapsamında yapılan lisansüstü tezlerin uygulayıcılara, araştırmacılara ve politika yapıcılara yönelik öneriler açısından detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Tablo 4. Lisansüstü tezlerin öneriler bölümünün analizi

Tema	Alt tema	f	İlgili Araştırmalar
Uygulayıcılar	1) Müdürlerin liderlik davranışlarını sergilerken baskıdan uzak bir anlayış benimsemesi, öğretmenlerin ihtiyaç ve beklentilerini doğru analiz ederek onlara gereken desteği sağlaması önerilmektedir.	13	Aydoğan, 2018; Bilgin, 2018; Boyraz, 2018; Çalışkan, 2009; Didin, 2014; Dursunoğlu, 2021; Görgülü, 2016; Karakurt, 2019; Özkubat, 2013; Yanık, 2018; Yıldız, 2021; Yılmaz, 2015.
	2) Hizmetiçi eğitimler ve etkinlikler yapılması (yöneticilere, öğretmenlere, velilere ve diğer paydaşlara)	28	Akbaş, 2016; Aksüt, 1997; Aydoğan, 2018; Aygün, 2022; Baka, 2023; Baykal, 2022; Bilgin, 2018; Boyraz, 2019; Buğday, 2020; Çalışkan, 2009; Dağlı, 2019; Didin, 2014; Gökmen, 2015; Hocalar, 2018; Karabörk, 2018; Karakurt, 2019; Karakoç, 2011; Kocaman, 2015; Korucu, 2005; Paça, 2023; Selvi, 2016; Yaman, 2015; Yanık, 2018; Yıldız, 2021; Yazgan, 2015; Yumak, 2009.
	3) Tecrübe kazanımına göre görevlendirme planlaması yapılmalıdır	5	Didin, 2014; Hocalar, 2018; Kocaman, 2015; Selvi, 2016; Yıldız, 2021.
	4) Fiziksel ortamın ve materyal desteğinin karşılanması	5	Gökmen, 2015; Karabörk, 2018; Kocaman, 2016; Tabak, 2021; Yazgan, 2015.
	5) Okullarda uygulanan aile eğitimleri artırılmalı	7	Demir, 2019; Kocaman, 2017; Korucu, 2005; Selvi, 2016.
	6) Dış paydaş ilişkilerinin güçlü tutulması	3	Korucu, 2005; Selvi, 2016; Yumak, 2009.
	7) Okul yöneticilerinin özel eğitim alanından olmasına özen gösterilmelidir	2	Dursunoğlu, 2021; Karabörk, 2018

Araştırmacılar	1) Farklı örneklem gruplarıyla çalışılması	21	Akbaş, 2016; Alagözoğulları, 2024; Aygün, 2022; Baka, 2023; Baykal, 2022; Boyraz, 2019; Buğday, 2020; Demir, 2019; Didin, 2014; Dursunoğlu, 2021; İmert, 2019; Karakurt, 2019; Kocaman, 2015; Özkubat, 2013; Tabak, 2021; Üstün, 2018; Yanık, 2018; Yaman, 2015; Yıldız, 2021; Yazgan, 2015; Yumak, 2009.
	2) Farklı yöntemlerle araştırmaların yapılması	13	Aygün, 2022; Baka, 2023; Baykal, 2022; Boyraz, 2019; Çalışkan, 2009; Demir, 2019; Didin, 2014; Dursunoğlu, 2021; İmert, 2019; Tiryakioğlu, 2009; Yanık, 2018; Yıldız, 2021; Yumak, 2009.
	3) Farklı değişkenlerle araştırmaların yapılması	18	Akbaş, 2016; Aygün, 2022; Baka, 2023; Boyraz, 2020; Buğday, 2020; Çalışkan, 2009; Demir, 2019; Didin, 2014; Gökmen, 2014; Karakoç, 2012; Karakurt, 2019; İmert, 2019; Özkubat, 2013; Üstün, 2018; Yanık, 2018; Yıldız, 2021; Yılmaz, 2015; Yumak, 2009.
	4) Özel eğitim okullarında genel olarak özel eğitim alanı mezunu okul idarecisi olmadığı saptanmıştır. Özel eğitim öğretmenlerinin okul idarecisi olmasının önündeki zorluklar araştırılabilir.	1	Tabak, 2021
Politika yapıcılar	1) Özel eğitimle ilgili her kurumun erişimine açık resmi bir veri tabanının oluşturulması	2	Karabörk, 2018; Kocaman, 2015
	2) Üniversitelerde uygulama derslerinin artırılması gerekmektedir	2	Demir, 2019; Kocaman, 2016
	3) Özel eğitim öğretmenliği yapmak isteyen öğrencilerin seçimine özen gösterilmeli	1	Kocaman, 2017
	4) Tecrübe kazanımına göre görevlendirme planlaması yapılmalıdır	3	Hocalar, 2018; Karabörk, 2018; Kocaman, 2015
	5) İl ve ilçe milli eğitim müdürlüklerinde özel eğitimle ilgili yeterli deneyime sahip personel bulundurulması	1	Kocaman, 2019
	6) RAM'larda kullanılmakta olan tanılama kriterlerinin tekrar düzenlenmesi	1	Kocaman, 2020

7) Özel eğitim ve Rehabilitasyon merkezleriyle ilgili sade ve anlaşılır mevzuat hazırlanmalı	5	Aksüt, 1997; Karabörk, 2018; Karakoç, 2011; Korucu, 2005; Tabak, 2021.
8) Özel eğitim okullarının ayrı binalarda hizmet vermesi yerine kaynaştırma uygulamalarına ağırlık verilmesi	2	Gökmen, 2014; Yumak, 2009
9) Özel eğitim yöneticiliğine yaş sınırı getirilmeli	1	Karakoç, 2012
10) Özel eğitim alanında çalışan personelin özlük haklarında iyileştirmelerin yapılması	9	Akbaş, 2016; Gökmen, 2015; Karabörk, 2018; Karakoç, 2012; Korucu, 2005; Selvi, 2016; Yaman, 2015; Yanık, 2018; Yumak, 2009.
11) Öğretmen yetiştirme programlarında özel eğitime yönelik dersler verilmeli	3	Karabörk, 2018; Yaman, 2015; Yazgan, 2015.
12) Özel eğitim kurumlarının denetimleri özel eğitim ve yönetim alanlarından yetiştirilmiş müfettişlerce yürütülmesi	2	Demir, 2019; Selvi, 2016
13) Farklı engel gruplarına ait okul (zihin engelli, görme engelli, işitme engelli, ortopedik engelli, üstün yetenekli) yönetmelikleri ayrı olmalıdır	1	Karabörk, 2018

Tablo 4'teki verilere göre, incelenen lisansüstü tezlerin büyük çoğunluğunda, politika yapıcıları, uygulayıcıları ve araştırmacıları hedefleyen önemli öneriler sunulmuştur. Bu öneriler, özel eğitim kurum yöneticilerinin liderlik davranışlarını ve yeterliliklerini etkinleştirmeye odaklanmıştır. Uygulayıcılara yönelik öneriler arasında, özel eğitim kurum yöneticilerinin hem kendilerini hem de paydaşlarını geliştirecek hizmetiçi uygulamaların yapılması en çok vurgulanan önerilerden biridir. Araştırmacılara yönelik önerilerde ise, farklı örneklemeler, yöntemler ve değişkenlerle çalışmalar yapmaları teşvik edilmektedir. Politika yapıcıları için öneriler arasında ise, sadece özel eğitimi kapsayan sade ve anlaşılır bir mevzuatın oluşturulması ve güncellenebilir yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca özel eğitim alanında çalışan personelin özlük haklarında iyileştirmelerin

politika yapıcılar tarafından düzenlenip kurum yöneticilerine bırakılmaması gerektiği yapılan öneriler arasında öne çıktığı görülmüştür.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Türkiye genelinde özel eğitim kurum yöneticilerine yönelik yapılan lisansüstü tez araştırmalarının dağılımına bakıldığında, yalnızca 28 üniversitede toplam 40 tez çalışmasının yapıldığı görülmektedir. Bu alanda öne çıkan üniversiteler Yeditepe ve Maltepe Üniversiteleri olup, diğer birçok üniversitede özel eğitim kurum yöneticilerine dair araştırmalar sınırlı kalmıştır. Tezlerin bazı üniversitelerde daha yoğun olarak yapılması, akademisyenlerin öğrencilerini kendi uzmanlık alanlarına yönlendirmeleri ve öğrencilerin daha önce incelenmiş konulara ilgi göstermeleriyle açıklanabilir.²⁵ Türkiye'deki 87 üniversitede özel eğitim alanında toplam 642 lisansüstü tez çalışması yapılmasına karşın, yalnızca 40 çalışmanın özel eğitim kurum yöneticilerini konu alması, bu alandaki bilgi birikiminin sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Lisansüstü tez çalışmalarının yıllara göre incelenmesi de bu durumu doğrulamaktadır: 2011-2020 yılları arasında yıllık ortalama 2,8 tez çalışması yapılırken, 2021-2024 yılları arasında bu sayı yılda 1'e kadar gerilemiştir. Bu azalma, özel eğitim yönetimi alanında akademik ilgiyi kayda değer ölçüde yansıtmaktadır. Türkiye'de özel eğitim kurum yöneticileri üzerine yapılan araştırmaların sayısındaki artış, bu alandaki yönetim yaklaşımlarının daha yenilikçi ve etkili biçimde gelişmesine olanak tanıyacaktır. Dolayısıyla, bu konudaki akademik eksikliklerin giderilmesi, özel eğitimin kalitesinin artırılmasına katkı sunacak ve alana ilişkin politika yapıcılar için yol gösterici olacaktır.

Özel eğitim kurum yöneticileri üzerine yapılan çalışmaların 37'sinin yüksek lisanstan yalnızca 3'ünün ise doktora tezlerinden oluştuğu görülmektedir. Bu bulgu, Binbir ve Arastaman'ın²⁶ çalışmalarıyla da uyumludur; onlar da özel eğitim alanındaki akademik çalışmaların büyük kısmının yüksek lisans düzeyinde olduğunu ve bu konuların özellikle

²⁵ Veysel Üstündaş vd., "2014-2019 yılları arasında okul iklimi ile ilgili yapılan tezlerin incelenmesi", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 9/4 (2022), 1799-1817.

²⁶ Ümit Binbir - Gökhan Arastaman, "Eğitim hakkı: bir sistematik derleme çalışması", *OPUS International Journal of Society Researches* 18/Eğitim Bilimleri Özel Sayısı (2021), 5067-5098.

makalelerle desteklendiğini belirtmişlerdir. Genç araştırmacılar ve akademik kariyerinin başındaki akademisyenler, yüksek lisans düzeyinde özel eğitim yönetimi konularına ilgi göstermekte, doktora düzeyinde ise daha az sayıda araştırma yapılmaktadır. Bu durum, özel eğitim yöneticilerine yönelik araştırmaların yüksek lisans düzeyinde yoğunlaşmasının, bu konuların akademik topluluk tarafından araştırılmaya değer bulunduğunu yansıtmakla birlikte, doktora düzeyindeki araştırmaların sınırlı sayıda olması, alanda derinlemesine incelemelerin yeterince yapılamadığını işaret etmektedir. Doktora tezleri, kapsamlı literatür taramaları, metodolojik derinlik ve kapsamlı veri analizleri sunarak alana özgün katkılar sağlamaktadır.²⁷ Dolayısıyla, özel eğitim kurum yöneticileri üzerine doktora düzeyinde yapılacak daha fazla çalışmanın, bu alandaki bilgi birikimini genişleteceği ve yöneticilik süreçlerine ilişkin daha derinlemesine anlayışlar sunacağı açıktır.

Araştırma sonuçları, özel eğitim kurumlarındaki yöneticilere yönelik lisansüstü çalışmalarda en çok ele alınan konunun liderlik davranışları olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, yöneticilerin okul içi etkinliklerdeki rollerinin ve yönetim süreçlerine katkılarının hem kurumun genel performansını hem de eğitim kalitesini artırmada temel bir faktör olarak değerlendirildiğine işaret etmektedir. Özel eğitim yöneticilerinin liderlik davranışlarının bu denli öne çıkması, okul ortamında sağlanan eğitsel desteğin sürdürülebilirliği ve çalışan motivasyonuna olan etkisi gibi kritik unsurlarla yakından ilişkilidir.²⁸ Buna ek olarak, "mesleki yeterlilik" ve "yönetimsel sorunlar" gibi değişkenlerin de sıklıkla araştırılması, yöneticilerin alan bilgisi ve problem çözme becerileri arasındaki doğrudan ilişkiye dikkat çekmektedir. Tabak'ın²⁹ çalışması, özel eğitim yöneticilerinin özel eğitim alanından gelmesinin, bu alana özgü sorunları daha yakından tanıyarak etkin çözümler üretebilme kapasitesini artırdığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, yöneticilerin mesleki

²⁷ Özlem Alp - Sedat Şen, "Eğitim yönetimi ve denetimi alanında yazılan lisansüstü nicel tezlerin incelenmesi: Bir sistematik derleme", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 19/1 (2021), 24-53.

²⁸ Kadir Öksüz, "Özel eğitim kurumlarında görev yapan yöneticilerin karşılaştıkları personel kaynaklı problemler ve çözüm stratejileri", *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi (ULED)* 2/2 (2019).

²⁹ Mehmet Tabak, *Okul İdarecileri ve Özel Eğitim Öğretmenlerinin Özel Eğitim Programlarının Uygulanmasında İdareci-Öğretmen İşbirliğine Yönelik Görüşleri* (Edirne: Trakya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2021).

gelişimi ve liderlik yetkinliklerinin, özel eğitim kurumlarının başarı ve işleyişine katkı sağlayan önemli unsurlar olduğu söylenebilir. Araştırma bulgularında öne çıkan bir diğer değişken, iş doyumunu olarak belirlenmiştir. Özel eğitim yöneticilerinin iş doyumunu, kurumun genel etkinliği ve eğitim kalitesi üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Özel eğitim yöneticileri, sınırlı kaynaklar ve finansman gibi özgül zorluklarla sıkça karşılaşmakta olup, bu durum iş doyumunu doğrudan etkilemektedir. Yüksek iş doyumunu, yöneticilerin bu zorluklarla başa çıkma yeteneklerini güçlendirerek, çözüm odaklı ve yenilikçi yaklaşımlar geliştirmelerine yardımcı olur.³⁰ Ayrıca, özel eğitim kurumları, genellikle daha karmaşık sosyal ve duygusal dinamiklerle karşı karşıya olduğundan, yöneticilerin iş doyumunu, bu dinamikleri yönetme becerilerini de etkilemektedir.³¹ Yöneticilerin iş doyumununun yüksek olması, okul ikliminin ve kültürünün olumlu yönde gelişmesine katkıda bulunarak, hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin eğitim deneyimlerini iyileştirmektedir. Dolayısıyla, özel eğitimde iş doyumunun artırılması, kurumların genel işleyişini ve eğitim kalitesini artırmada kritik bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tezlerin amaçları bakımından analiz edildiğinde, bulguların beş tematik başlık altında toplandığı belirlenmiştir. Analiz sonuçları, en yaygın araştırma amacının “yönetici yeterlilikleri ve karşılaşılan zorluklar” üzerine odaklandığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu, özel eğitim kurumlarında görev yapan yöneticilerin mesleki gelişimlerinin ve yöneticilik becerilerinin, karşılaşılan güçlüklerin üstesinden gelme kapasiteleriyle doğrudan ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Benzer şekilde, “yönetici davranışları ve liderlik” konularına ilişkin araştırmaların da sıkça ele alındığı görülmektedir. Bu eğilim, özel eğitim kurumlarında yönetici seçiminin yalnızca alan bilgisi ile sınırlı kalmaması, aynı zamanda yöneticilik tecrübesinin de dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, özel eğitim yöneticilerinin mesleki gelişimini

³⁰ Mehmet Akif Akbaş, *Özel Eğitim Okullarında Yöneticilerin İş Doyumunun İncelenmesi: İzmir Bölgesi Uygulaması* (İstanbul: Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2016).

³¹ İsmail Yıldız - Fuad Bakıoğlu, “Özel eğitim kurumu yönetici ve öğretmenlerinin örgütsel adalet algıları ile iş doyumunu arasındaki ilişkide iş motivasyonunun aracılık rolü”, *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi* 10/2 (2022), 115-132.

destekleyecek unsurların belirlenmesine yönelik araştırmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Son olarak, incelenen lisansüstü tezlerin büyük bir bölümünde politika yapıcılar, uygulayıcılar ve araştırmacılara yönelik önemli önerilere yer verildiği görülmektedir. Araştırma kapsamında ele alınan tezlerin önerileri, özel eğitim kurumlarındaki yöneticilerin liderlik davranışları ve yeterliliklerini daha etkili kılmaya odaklanmaktadır. Uygulayıcılara yönelik öne çıkan öneriler arasında, kurum yöneticilerine çeşitli değişkenler çerçevesinde hizmet içi eğitimler ve profesyonel gelişim etkinliklerinin düzenlenmesi yer almaktadır. Örneğin, İl veya İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerinin mevzuat bilgisi, kurum içi iletişim becerileri gibi konularda organize ettiği eğitimlerin yararlı olacağı vurgulanmaktadır.³² Ayrıca, özel eğitim kurumlarında yöneticilik yapan kişilerin çoğunlukla emekli veya alan dışından gelmesinin yarattığı zorluklar üzerinde durulmakta ve uygulayıcılara bu alanda yasal kriterlerin oluşturulması için çalışmalar yapılması önerilmektedir. Araştırmacılara yönelik öneriler, farklı örneklem grupları, yöntemler ve değişkenler ile yeni araştırmalar yapılmasını teşvik etmekte, böylece özel eğitim yöneticilerine ilişkin daha geniş ve çeşitli veri elde edilmesini sağlayarak alan bilgisini zenginleştirebileceği öngörülmektedir. Politika yapıcılara yönelik öneriler arasında ise, özel eğitim alanında sade, anlaşılır ve güncellenebilir bir mevzuatın hazırlanması gerektiği vurgulanmakta; ayrıca, bu alanda çalışan personelin özlük haklarının iyileştirilmesi önerilmektedir. Bu tür düzenlemelerin, özel eğitim çalışanlarının eğitim süreçlerine olan katkılarını artırarak genel eğitim kalitesine olumlu yönde etkide bulunacağı düşünölmektedir. Bu bağlamda, bu önerilerin dikkate alınması, özel eğitim alanındaki araştırmaların ve uygulamaların daha etkin ve verimli bir düzeye ulaşmasını sağlayabilir.

5. Sınırlılıklar

Bu çalışmanın bulgularını yorumlarken, alan yazını derleme çalışmalarıında yaygın olarak karşılaşılan bazı sınırlılıkların dikkate alınması

³² Sevil İmert, *Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerindeki Yöneticilerin Öğretmenlerle İletişim Düzeyleri ile Etik Liderlikleri Arasındaki İlişi.*(İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi. Yüksek Lisans, 2019).

gerekmektedir. İlk olarak, araştırma yalnızca Türkiye’de yapılmış lisansüstü tezlere odaklanmış, hakemli makaleler ve kongre bildirimleri kapsam dışında bırakılmıştır. Ancak, özel eğitim kurum yöneticiliği alanı son yirmi yılda akademik ilginin arttığı bir konu haline gelmiş ve özellikle hakemli makale sayısında kayda değer bir artış yaşanmıştır. Ayrıca, lisansüstü öğrencilerin bu alandaki yönetsel ve yapısal konuları giderek daha fazla tezlerinde ele aldıkları da dikkate değerdir. Bu durum, çalışmanın yerel bilgi birikimi ile daha geniş kapsamlı araştırmaların ortak noktalarını inceleyebilmek için tezlere odaklanmasını anlamlı kılmaktadır. Ancak, gelecekte yapılacak araştırmaların, hakemli makaleleri de kapsayarak bilgi tabanını genişletmesi faydalı olacaktır. İkinci olarak, bu çalışma, bilgi üretim süreçlerini daha detaylı haritalamak amacıyla bibliyometrik analiz gibi yöntemleri içermemektedir. Gelecekte bu tür yöntemlerin kullanılması, özel eğitim kurum yöneticiliği alanındaki bilgi yapısını daha sistemik ve çok yönlü bir bakış açısıyla anlamaya katkı sağlayabilir.

Kaynakça

- Akbaş, Mehmet Akif. *Özel Eğitim Okullarında Yöneticilerin İş Doyumunun İncelenmesi: İzmir Bölgesi Uygulaması*. İstanbul: Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2016.
- Alagözoğulları, Özlem. *Özel Eğitim Okullarında Görev Yapan Okul Yöneticileri ve Özel Eğitim Öğretmenlerinin Çokkültürlü Yeterlik Algıları*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2024.
- Alp, Özlem - Şen, Sedat. "Eğitim yönetimi ve denetimi alanında yazılan lisansüstü nicel tezlerin incelenmesi: Bir sistemik derleme". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 19/1 (2021), 24-53.
- Ataman, Ayşegül. *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Gündüz Yayınevi., 2009.
- Aydoğdu, Fatih - Kılıç, Durmuş. "Sınıf, okul öncesi ve özel eğitim öğretmenlerinin aile katılımına ilişkin tutumlarının incelenmesi". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/1 (2016), 265-274.

- Binbir, Ümit - Arastaman, Gökhan. "Eğitim hakkı: bir sistematik derleme çalışması". *OPUS International Journal of Society Researches* 18/Eğitim Bilimleri Özel Sayısı (2021), 5067-5098.
- Boyras, Âdem. *Özel Eğitim Okul Müdürlerinin Liderlik Stillerinin Okul Kültürü Ve İklimine Etkisi*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018.
- Doğan, Soner - Koçak, Osman. "Okul yöneticilerinin sosyal iletişim becerileri ile öğretmenlerin motivasyon düzeyleri arasındaki ilişki". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi* 20/2 (2014), 191-216.
- Görgülü, Muzaffer. *Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Yöneticilerin Okulu Yönetme Yeterlikleri*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2016.
- Hallinger, Philip. "Surfacing a Hidden Literature: A systematic review of research on educational leadership and management in africa". *Educational Management Administration & Leadership* 46/3 (Mayıs 2018), 362-384. <https://doi.org/10.1177/1741143217694895>
- Higgins, Julian Pt - Sally Green (ed.). *Cochrane Handbook for Systematic Reviews of Interventions: Cochrane Book Series*. Wiley, 1. Basım, 2008. <https://doi.org/10.1002/9780470712184>
- Himmetoğlu, Beyza - Venera Shikhkamalova - Coşkun Bayrak. "Özel eğitim öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunların çözümünde okul yöneticilerinin rolü". *Trakya Eğitim Dergisi* 12/3 (2022), 1597-1618.
- İftar, Elif Tekin - Derya Genç Tosun-Arzu Özen. "Özel eğitim öğretmenlerinin bilimsel-dayanaklı uygulamalara ilişkin bilgileri, deneyimleri ve mesleki gelişim gereksinimleri". *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* 58 (2023), 3209-3235.
- İmert, Sevil. *Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerindeki Yöneticilerin Öğretmenlerle İletişim Düzeyleri ile Etik Liderlikleri Arasındaki İlişki*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019.
- Kocaman, Ahmet. *Özel Eğitim Okul Yöneticilerinin Karşılaştıkları Sorunların İncelenmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2015.

- Oakley, Ann. "Social Science and Evidence-Based Everything: The Case of Education". *Educational Review* 54/3 (Kasım 2002), 277-286.
<https://doi.org/10.1080/0013191022000016329>
- Öksüz, Kadir. "Özel eğitim kurumlarında görev yapan yöneticilerin karşılaştıkları personel kaynaklı problemler ve çözüm stratejileri". *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi (ULED)* 2/2 (2019).
- Selvi, Hasan Hüseyin. *Özel Eğitim Kurumlarında Yönetimsel Sorun Analizi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016.
- Tabak, Mehmet. *Okul İdarecileri ve Özel Eğitim Öğretmenlerinin Özel Eğitim Programlarının Uygulanmasında İdareci-Öğretmen İşbirliğine Yönelik Görüşleri*. Edirne: Trakya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2021.
- Tiryakioğlu, Özlem. *Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlerinin Özel Eğitim Bölümünün Sorunlarını Algılamaları*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009.
- Veysel Üstündaş - Gündoğan Tanboğa - Ali Analay - Ayfer Altunç. "2014-2019 yılları arasında okul iklimi ile ilgili yapılan tezlerin incelenmesi". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 9/4 (2022), 1799-1817.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin., 2016.
- Yıldız, İsmail - Bakioğlu, Fuad. "Özel eğitim kurumu yönetici ve öğretmenlerinin örgütsel adalet algıları ile iş doyumunu arasındaki ilişkide iş motivasyonunun aracılık rolü". *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi* 10/2 (2022), 115-132.
- Yılmaz, Tahsin. *Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan müdürlerin liderlik davranışlarının öğretmen algısına göre değerlendirilmesi" İstanbul ili anadolu yakası örneği*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2015.

Ek-1

Araştırma Kapsamında İncelenen Lisansüstü Tezler

Akbaş, Mehmet Akif. *Özel Eğitim Okullarında Yöneticilerin İş Doyumunun İncelenmesi: İzmir Bölgesi Uygulaması*. İstanbul: Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2016.

Aksüt, Mehmet. *Eğitim yöneticisinin yeterlikleri: özel eğitim okulu müdürlerinin yeterliklerine ilişkin bir araştırma*. Ankara Üniversitesi, Doktora tezi, 1997.

Alagözoğulları, Özlem. *Özel eğitim okullarında görev yapan okul yöneticileri ve özel eğitim öğretmenlerinin çokkültürlü yeterlik algıları*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2024.

Aygün, Emrah. *Okul yöneticilerinin program okuryazarlık durumlarının incelenmesi*. Kafkas Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2022.

Aydoğan, Hasan. *Özel eğitim okullarında ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışan yönetici ve öğretmenlerin paylaşılan liderlik algısı ile örgütsel bağlılık düzeyleri*. Uşak Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018.

Arslan, Mustafa. *Okul yöneticilerinin özel eğitim hizmetlerinin yönetimine ilişkin yeterlikleri*. İnönü Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.

Bilgin, Hakim. *Özel eğitim öğretmenlerinin algılarına göre okul müdürlerinin liderlik özelliklerinin incelenmesi İstanbul Esenyurt örneği..* İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018.

Boyras, Âdem. *Özel eğitim okul müdürlerinin liderlik stillerinin okul kültürü ve iklimine etkisi*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018.

Buğday, Feyzi. *Özel eğitim meslek okullarının mevzuatına ilişkin okul yöneticilerinin görüşlerinin incelenmesi*. Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020.

Çalışkan, İsenbike Güniz. *Öğretmenlerin örgütsel sosyalleşmelerinin okul yöneticilerinin liderlik tarzlarına ilişkin algılarına göre incelenmesi: Özel eğitim öğretmenleri örneği*. Maltepe University, Yüksek Lisans, 2009.

Dağlı, Ece. *Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan müdürlerin liderlik stillerinin incelenmesi*. Maltepe Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018.

- Delen, Hasan. *Zihinsel yetersizliği olan bireylerin KKTC'de tanılama süreci ve özel eğitim kurum müdürlerinin görüşleri*. Akdeniz Karpaz Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018.
- Demir, Ömer. *Özel eğitim okulları yöneticilerinin çatışma yönetimi stratejileri ile öğretmenlerin psikolojik yıldırma eylemlerine maruz kalma düzeyleri arasındaki ilişki*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019.
- Demir, Yazgülü. *Özel eğitim kurumlarında verilen eğitimin niteliğine yönelik yönetici ile öğretmen görüşlerinin ve önerilerinin belirlenmesi*, Yakın Doğu Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019.
- Didin, Şeyma Nur. *Resmi ve özel eğitim kurumlarındaki yöneticilerin liderlik stilleri ile öğretmenlerin örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişki ve bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi*. Gazi University, Yüksek Lisans, 2014.
- Gökmen, Bülent. *Özel eğitim okulu yöneticilerinin psikolojik dayanıklılık ve iş doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi (İstanbul örneği)*. İstanbul Aydın Üniversitesi. Yüksek Lisans, 2014.
- Görgülü, Muzaffer. *Özel eğitim kurumlarında çalışan yöneticilerin okulu yönetme yeterlikleri*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2016.
- Gümüş Özkubat, İlknur. *Özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin algıladıkları yönetici çatışma stillerinin incelenmesi*. Yeditepe Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2013.
- Hacımusalar, Şahin. *Özel eğitim okullarının denetimi ile ilgili müfettiş ve öğretmen görüşleri*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2002.
- Hocalar, Hilal. *Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde yönetim süreçlerinin işleyişinin yönetici ve öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Bursa ili örneği)*. Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019.
- İmert, Sevil. *Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerindeki Yöneticilerin Öğretmenlerle İletişim Düzeyleri ile Etik Liderlikleri Arasındaki İlişki*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019.

- Karataş, Esin. *Özel Eğitim Okullarında Yürütülen Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerine İlişkin Psikolojik Danışmanların Görüş ve Önerileri*. Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2021.
- Karakurt, Gökçe. *Özel eğitim okul müdürlerinin değişim eğilimleri*. Kırıkkale Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018.
- Karakoç, Beycan. *Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışan yöneticilerin tükenmişlik düzeyleri ile algıladıkları rol çatışması arasındaki ilişkinin karşılaştırılması*. Uşak Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2011.
- Karabörk, Ramazan. *Özel eğitim okulu yöneticilerinin özel eğitim mevzuatına ilişkin görüşleri*. Kırıkkale Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018.
- Kocaman, Ahmet. *Özel Eğitim Okul Yöneticilerinin Karşılaştıkları Sorunların İncelenmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2015.
- Korucu, Nazan. *Türkiye'de özel eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumların karşılaştığı güçlüklerin analizi: Kurum sahipleri, müdür, öğretmen ve aileler açısından*. Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2005.
- Selvi, Hasan Hüseyin. *Özel Eğitim Kurumlarında Yönetmelik Sorun Analizi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016.
- Soyalan, Mehmet. *Suriyeli özel eğitim öğrencilerinin karşılaştıkları sorunlara dair öğretmen ve idareci görüşlerinin incelenmesi*. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2022.
- Üstün, Esra. *Özel eğitim mesleki eğitim merkezlerindeki öğrencilerin staj ve meslek hayatında sahip olması gereken sosyal becerilerinin öğretmen ve idareci görüşlerine göre belirlenmesi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018.
- Tabak, Mehmet. *Okul idarecileri ve özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitim programlarının uygulanmasında idareci-öğretmen işbirliğine yönelik görüşleri*. Edirne: Trakya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2021.
- Tiryakioğlu, Özlem. *Rehberlik ve araştırma merkezi müdürlerinin özel eğitim bölümünün sorunlarını algılamaları*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009.

- Yaman, Serap. *Özel eğitim mesleki eğitim merkezlerindeki yöneticiler ile öğretmenlerin iş doyumunu düzeylerinin belirlenmesi: Ankara ili örneği*. İstanbul: Aydın Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2015.
- Yanık, Feyzullah. *Özel eğitim öğretmenlerinin yöneticilerine yönelik algıladıkları etkili liderlik özellikleri ve okula bağlılık düzeylerinin iş motivasyonlarıyla ilişkisinin incelenmesi*. İstanbul Kültür Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018.
- Yazgan, Feyza. *Özel eğitim okullarındaki okul yöneticilerinin problem çözme becerilerinin incelenmesi*. İstanbul: Aydın Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2015
- Yıldız, İsmail. *Özel eğitim kurumu yönetici ve öğretmenlerinin örgütsel adalet algıları ile iş doyumunu arasındaki ilişkide iş motivasyonunun aracılık rolü*. Yeditepe Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009.
- Yılmaz, Tahsin. *Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan müdürlerin liderlik davranışlarının öğretmen algısına göre değerlendirilmesi (İstanbul ili Anadolu yakası örneği)*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2015.
- Yumak, Emine Nuray. *İlköğretimde görev yapan yönetici ve öğretmenlerin özel eğitime gereksinimi olan otistik çocuklara bakış açısının incelenmesi*. Yeditepe Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009.
- Paça, Fatih. *Özel eğitim okulları ve kurumlarında yürütülen rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin öğretmen yönetici ve veli görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009.